

Ervaringen van jongeren met seksualiteit op internet: resultaten van het onderzoek Jeugd & Cybersafety

H. de Graaf · J. Kerstens

Published online: 18 September 2015
© Bohn Stafleu van Loghum 2015

Samenvatting Jongeren experimenteren ook online met seksualiteit. Het onderzoek Jeugd & Cybersafety geeft inzicht in online-ervaringen van jongeren bij het zien van seksueel expliciete beelden (content), het krijgen van seksueel getinte vragen en verzoeken (contact) en het maken en versturen van seksueel getinte beelden (conduct). Bij elk van deze ervaringen wordt nagegaan hoe vaak het voorkomt, hoe jongeren het beleven en welke factoren hiermee samenhangen. 4461 jongeren van 11 tot en met 14 jaar vulden een online vragenlijst in. Uit de resultaten blijkt dat jongeren het meest seksueel expliciete beelden zien en het minst sprake is van het maken en versturen van seksueel beeldmateriaal. De meeste ervaringen worden niet als vervelend beschreven. Toch zijn er risico's aan seksualiteit online. Jongeren moeten zich hier bewust van worden.

Trefwoorden Internet · Seksualiteit · Seksuele risico's

Inleiding

Internetgebruik onder jongeren is hoog. In Nederland zijn alle 12- tot 15-jarigen online en 84% van deze leeftijdsgroep is dat dagelijks [1]. De eerste ervaringen met verliefdheid, relaties en seksualiteit vinden in deze levensfase plaats [2]. Doordat jongeren nu ook online experimenteren met seksualiteit en niet altijd de gevolgen van hun handelen overzien, maken ouders en pro-

fessionals zich hier zorgen over. Om te onderzoeken of deze zorgen terecht zijn, is inzicht nodig in wat jongeren op seksueel gebied meemaken op internet.

Dit artikel geeft inzicht in deze online-ervaringen van jongeren. In navolging van het onderzoek *EU Kids online* hanteren we een indeling in ervaringen die te maken hebben met content (het zien van seksueel expliciete beelden), contact (het krijgen van seksueel getinte vragen en verzoeken) en conduct (het maken en versturen van seksueel getinte beelden (sexting)) [3, 4]. Eerder onderzoek naar deze ervaringen genereerde uiteenlopende prevalentiecijfers. In Amerika zag in 2010 23% van de jongeren van 10 tot 17 jaar ongewenst seksueel expliciete beelden [5]. In Europa werd hetzelfde percentage gevonden voor het zien van gewenste en ongewenste seksuele beelden [4]. In Nederland heeft 1 op de 3 12- tot 17-jarigen dit gezien [6]. 1 op de 10 Amerikaanse jongeren van 10 tot 17 jaar kreeg in 2010 een ongewenst seksueel verzoek [5]. Van deze jongeren gaf 2,5% aan dat er seksueel beeldmateriaal van hen was gemaakt [7]. In de meeste Europese landen ligt dat percentage tussen de 1 en 5% [8].

Aan elk van deze ervaringen zijn risico's verbonden. Seksueel expliciete beelden kunnen als vervelend of schokkend worden ervaren, seksueel beeldmateriaal kan gaan rondzwerven over het internet en bij een offline afspraak kan iemand verkeerde bedoelingen hebben. Een systematische review van onderzoek naar sexting laat zien dat de meeste jongeren sexting als risicovol beschouwen, waarbij vooral risico's als pesten, chantage, depressie, reputatieschade en juridische gevolgen worden genoemd [9]. Wanneer gevraagd wordt naar de persoonlijke ervaringen van jongeren met sexting, zijn deze vaker positief dan negatief en komen deze eerder voort uit romantische of lustgerichte motieven dan uit dwang [10].

Om problemen op het gebied van sexting tijdig te signaleren en te kunnen focussen op groepen die het meest risico lopen, onderzoeken we daarnaast welke factoren

H. de Graaf (✉)
Rutgers,
Utrecht, Nederland
h.degraaf@rutgers.nl

J. Kerstens
Lectoraat Cybersafety, NHL Hogeschool en Politieacademie,
Leeuwarden, Nederland

Tabel 1 Psychometrische kenmerken meetinstrumenten voor risico- en beschermende factoren.

concept	aantal items	voorbeeld item	antwoordcategorieën	α
band met de ouders	4	kun je goed met je ouders opschieten?	1 = nooit, 5 = altijd	.70
band met vrienden	6	ik kan goed met anderen opschieten	1 = helemaal eens, 5 = helemaal oneens	.76
band met school	1	hoe vind je het op school?	1 = vervelend, 3 = leuk	–
tijd op internet	1	hoeveel tijd ben je per dag aan het internetten?	open vraag	–
online disinhibitie	7	ik praat makkelijker op internet dan in het echt	1 = helemaal eens, 5 = helemaal oneens	.85
online zelfonthulling	7	hoeveel vertel je op internet over je gevoelens?	1 = alles, 5 = niets	.90
zelfcontrole	13	ik zeg dingen zonder erover na te denken	1 = bijna nooit, 3 = vaak	.74
psychosociaal welzijn	12	ik ben een gelukkig iemand	1 = helemaal eens, 5 = helemaal oneens	.85
α Cronbach's alpha				

samenhangen met vervelende ervaringen met online seksualiteit. In navolging van het onderzoek *EU Kids online* onderscheiden we daarbij demografische factoren (geslacht, leeftijd en opleidingsniveau), psychologische factoren (psychosociaal welzijn, zelfcontrole), kenmerken van internetgedrag (tijd op internet, online disinhibitie en online zelfonthulling) en kenmerken van de sociale omgeving (de band met ouders, vrienden en school) [3, 4].

Methode

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van data van het onderzoek *Jeugd & Cybersafety*: een onderzoek naar online risico's in brede zin (cyberpesten, compulsief internetgedrag, cybercrime en seksuele risico's) [11]. Dit artikel richt zich op de belangrijkste resultaten omtrent het laatstgenoemde risico.

Steekproef

Respondenten werden geworven uit groep 7 en 8 van random geselecteerde basisscholen en van random geselecteerde scholen voor voortgezet onderwijs verspreid over Nederland. De dataverzameling vond plaats van medio januari tot medio april 2011. In totaal kregen 6536 leerlingen op 44 verschillende scholen een brief mee voor hun ouders. Van deze ouders weigerden 103 (1,6%) deelname van hun kind en 134 vragenlijsten (2,1%) waren onvolledig of niet oprecht ingevuld. Onder de 6299 leerlingen die wel meededen, waren kinderen jonger dan 11 jaar of ouder dan 14 jaar ondervertegenwoordigd. Om de steekproef homogeen te houden voor leeftijd, geven wij hier de resultaten voor jongeren van 11 tot en met 14 jaar ($n = 4461$; 50,6% jongens; 70,8% voortgezet onderwijs).

Meetinstrument

De online vragenlijst is vooraf getest op begrijpelijkheid, gevoeligheid en taalgebruik [12]. De vragenlijst begint met vragen over geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

Zien van seksueel expliciete beelden. Respondenten werd gevraagd of zij op internet wel eens beelden van geslachtsdelen en/of seks hadden gezien. Ook werd gevraagd of zij wel eens geslachtsdelen hadden gezien op de webcam. Op de basisschool zijn deze vragen enkel voorgelegd aan leerlingen die wel eens beelden hadden gezien van (bijna) blote mensen. Aan de respondenten die deze beelden gezien hadden, werd gevraagd of ze dit zelf hadden opgezocht of toevallig waren tegengekomen.

Seksueel getinte vragen of verzoeken. Respondenten werd gevraagd of ze op internet wel eens een vraag over hun borsten, geslachtsdelen of seks hadden gekregen, en of ze wel eens een verzoek tot uitkleden of seks voor de webcam hadden gekregen. Ook werd gevraagd of iemand hun wel eens een offline ontmoeting had voorgesteld. Aan de respondenten die een vraag of verzoek hadden gekregen, werd gevraagd of de ander meer dan vijf jaar ouder was.

Maken en verspreiden seksueel beeldmateriaal. Dit heeft betrekking op het maken van beeldmateriaal van henzelf door iemand anders, het zelf maken van beeldmateriaal van geslachtsdelen, masturbatie of seks en het tonen van borsten of geslachtsdelen voor de webcam. Daarnaast is gevraagd of deze beelden zijn verspreid (doorgestuurd naar anderen, op internet gezet of op school opgehangen).

Beschermende en risicofactoren. Naast de demografische factoren werden de volgende beschermende en risicofactoren meegenomen: de band met ouders, de band met vrienden, de band met school, tijd op internet, online disinhibitie, online zelfonthulling, psychosociaal welzijn en zelfcontrole. Tabel 1 toont voor elk van deze concepten het aantal items van het gebruikte meetinstrument, een voorbeelditem, het aantal en de aard van de antwoordcategorieën en Cronbach's alfa.

Analyses

Voor het toetsen van de samenhang met de beschermende en risicofactoren is gebruik gemaakt van binaire logistische regressie. In de resultaten van deze regressies worden Odds Ratio's (OR) en betrouwbaarheidsintervallen (CI) gerapporteerd. Een OR kleiner dan 1 wijst op een

Tabel 2 Prevalentie van online ervaringen met seksualiteit en beleving hiervan (%).

	jongens in primair en voorgezet onderwijs (n=2257)			meisjes in primair en voortgezet onderwijs (n=2204)		
	meegemaakt	gewoon of leuk	vervelend	meegemaakt	gewoon of leuk	vervelend
seksueel expliciete beelden gezien	39,3	75,6	24,4	21,7	39,6	60,4
toevallig	24,0	64,6	35,4	18,6	32,8	67,2
zelf naar gezocht	15,3	92,8	7,2	3,1	80,6	19,4
webcambeelden geslachtsdelen gezien	10,9	79,8	20,2	6,4	26,6	73,4
van een onbekende	8,4	77,4	22,6	5,3	26,4	73,6
van een bekende	2,5	88,0	12,0	1,1	27,3	72,7
seksueel getinte vraag/verzoek gekregen	15,3	77,8	22,2	16,7	48,5	51,5
van iemand meer dan 5 jaar ouder	0,9	66,7	33,3	1,7	29,4	70,6
van een leeftijdsgenoot	14,4	78,5	21,5	15,0	50,7	49,3
verzoek tot offline ontmoeting gekregen	12,5	82,4	17,6	16,8	67,3	32,7
van iemand meer dan 5 jaar ouder	0,4	50,0	50,0	1,4	28,6	71,4
van een leeftijdsgenoot	12,1	83,5	16,5	15,4	70,8	29,2
	jongens voortgezet onderwijs (n=1579)			meisjes voortgezet onderwijs (n=1579)		
iemand maakte seksuele beelden van hen	1,6	62,5	37,5	1,9	42,1	57,9
iemand verspreidde seksuele beelden van hen	0,1			0,0		
zelf seksuele beelden van iemand gemaakt	1,4			0,7		
zelf seksuele beelden van iemand verspreid	0,4			0,1		
borsten/geslachtsdelen tonen voor webcam	2,9	89,7	10,3	2,3	82,6	17,4

negatief verband (lagere kans of risico), een OR groter dan 1 op een positief verband (grotere kans of risico).

Resultaten

Seksuele content en beleving

Tabel 2 toont dat 39,3% van de jongens en 21,7% van de meisjes van 11 tot en met 14 jaar wel eens beelden van geslachtsdelen en/of seksuele handelingen hebben gezien. Meestal komen ze deze beelden toevallig tegen. Van de jongeren die deze beelden hebben gezien, vindt 24,4% van de jongens en 60,4% van de meisjes dit vervelend. Toevallige beelden worden vaker vervelend gevonden dan beelden die zelf zijn opgezocht. Live-webcambeelden van geslachtsdelen, meestal van een onbekende, hebben 10,9% van de jongens en 6,4% van de meisjes gezien.

Seksueel getint contact en beleving

Van de jongens heeft 15,3% wel eens een seksueel getinte vraag of verzoek gehad (zie tabel 2). Bij meisjes is dat 16,7%. Een verzoek tot een offline ontmoeting kreeg 12,5% van de jongens en 16,8% van de meisjes. Hoewel vragen of verzoeken van personen die vijf of meer jaar ouder zijn maar zelden voorkomen, worden deze vooral door meisjes vaak als vervelend ervaren.

Seksueel getint conduct en de beleving

De vragen naar het maken en verspreiden van seksueel beeldmateriaal (sexting) zijn alleen aan jongeren op het voortgezet onderwijs gesteld. Tussen de 1,6% en 1,9% van deze jongeren geeft aan dat er seksueel beeldmateriaal van hen is gemaakt, rond de 1% van de jongeren heeft deze beelden van anderen gemaakt en tussen de 2,3% en 2,9% heeft gestript voor de webcam (zie tabel 2). Een zeer klein deel van deze jongeren geeft aan dat er beelden van hen verspreid zijn of dat ze zelf beelden hebben verspreid. Sexting wordt meestal gewoon of leuk gevonden, hoewel meisjes het vaker vervelend vinden dan jongens.

Kwetsbare groepen

Tabel 3 laat zien dat meisjes vaker vervelende ervaringen met seksuele beelden, vragen en verzoeken hebben dan jongens. Jongeren op het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) krijgen relatief vaak vervelende vragen of verzoeken. Jongeren die een goede band met hun ouders hebben, hebben minder vaak ervaring met sexting. Jongeren die meer tijd doorbrengen online en die online minder geremd zijn, krijgen vaker te maken met alle online seksueel getinte risico's. Jongeren die lekker in hun vel zitten, krijgen minder vaak een vervelende seksueel getinte vraag of verzoek. Jongeren met een sterkere mate van zelfcontrole krijgen deze vragen en verzoeken ook minder vaak en hebben minder vaak ervaring met sexting. Leeftijd, de band met vrienden en

Tabel 3 Risico- en beschermende factoren van vervelende ervaringen met online seksualiteit.

	content		contact		conduct	
	vervelende ervaring met online seksueel expliciete beelden (<i>n</i> = 538)		vervelende ervaring met seksuele vragen en verzoeken (<i>n</i> = 265)		Ervaring met het maken en versturen van seksueel getinte beelden (<i>n</i> = 117) ^a	
	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.	OR	95% C.I.
meisjes ^b	1,51**	1,23–1,85	2,82**	2,05–3,88	0,93	0,61–1,42
leeftijd ^d	0,90	0,78–1,02	1,11	0,91–1,34	0,99	0,77–1,28
primair onderwijs ^c	0,85	0,67–1,07	1,18	0,83–1,68	–	–
vmbo ^c	0,86	0,72–1,02	1,35**	1,08–1,69	0,78	0,59–1,01
havo ^c	1,16	0,96–1,40	0,86	0,63–1,16	0,21	0,90–1,60
vwo ^c	1,18	1,00–1,40	0,73*	0,55–0,97	1,07	0,82–1,41
band met vrienden ^d	1,01	0,83–1,23	1,24	0,95–1,63	1,39	0,93–2,07
band met ouders ^d	0,95	0,80–1,14	1,04	0,83–1,31	0,71*	0,52–0,96
band met school ^d	1,18	1,00–1,39	0,83	0,66–1,03	0,99	0,72–1,35
tijd op internet ^d	1,09*	1,01–1,17	1,13*	1,02–1,24	1,15*	1,00–1,32
online disinhibitie ^d	1,19**	1,04–1,35	1,45**	1,22–1,73	1,31*	1,03–1,66
online zelfonthulling ^d	1,09	0,98–1,21	1,11	0,96–1,28	1,14	0,94–1,38
psychosociaal welzijn ^d	0,84	0,70–1,01	0,65**	0,51–0,82	1,10	0,77–1,57
zelfcontrole ^d	1,01	0,72–1,41	0,42**	0,27–0,65	0,34**	0,19–0,64

vmbo voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, *havo* hoger algemeen voortgezet onderwijs, *vwo* voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
^aVanwege de lage prevalentie van sexting was het niet mogelijk te focussen op vervelende ervaringen; ^bVergeleken met jongens; ^cVergeleken met de andere categoriën samen; ^dPer stap hoger in de schaal
p* < .05, *p* < .01

school, en de mate van online zelfonthulling hangen niet samen met de kans op seksuele risico's.

Discussie

Van alle online ervaringen met seksualiteit komt het zien van seksueel expliciet materiaal het meeste voor. Met de komst van internet is de toegankelijkheid van deze beelden enorm vergroot [13]. Daarnaast maakt het zien van deze beelden – vooral voor jongens – vaak deel uit van de seksuele ontwikkeling [2]. Soms wordt het zien van deze beelden echter vervelend gevonden. Dat geldt vooral voor meisjes of bij een toevallige confrontatie met deze beelden. Daarnaast is de beleving van deze beelden slechts een deel van het verhaal als het gaat om risico's. Seksueel expliciete beelden zijn heel divers maar tonen vaak elementen (bijvoorbeeld mannelijke dominantie of onveilige seks) die niet stroken met een gezonde seksuele ontwikkeling [14]. Soms nemen jongeren wat ze zien over in hun beeldvorming en gedrag, vooral als ze de beelden realistisch en leerzaam vinden [15]. Het is daarom goed om jongeren kritisch te leren kijken. Ook moeten zij voorbereid worden op wat zij tegen kunnen komen, hoe ze vervelende beelden kunnen vermijden en hoe ze kunnen reageren als ze deze toch zien.

Minder frequent dan met seksueel expliciete beelden, maar meer dan incidenteel, krijgen jongeren te maken met seksueel getinte vragen of verzoeken. Ouders maken zich vooral zorgen over online kinderlokken (grooming) door volwassenen [5]. In de regel komen seksueel getinte

vragen en verzoeken echter van leeftijdsgenoten en worden ze niet als vervelend ervaren. Dit betekent niet dat we ons niet hoeven te bekommeren om de keren dat het fout gaat, maar wel dat voor extreme ongerustheid geen reden is. Jongeren moeten wel weten dat online kinderlokken (groomers) bestaan, hoe ze deze mensen kunnen herkennen en hoe ze hierop kunnen reageren.

Het zelf maken en verspreiden van seksueel beeldmateriaal (sexting) komt maar zelden voor. De laatste jaren is het bezit van smartphones onder jongeren van 12 tot 15 jaar in Nederland enorm toegenomen van 10% in 2005 tot 89% in 2013 [1]. Hierdoor kan het aantal jongeren dat seksueel beeldmateriaal doorstuurt zijn toegenomen. In Amerikaans onderzoek wordt echter een afname gevonden in ongewenste ervaringen met online seksualiteit [5]. Wellicht leren ouders en jongeren steeds beter hoe ze dergelijke ervaringen kunnen voorkomen. Wel is het zo dat een foto of filmpje veel jongeren kan bereiken. Uit onderzoek naar de prevalentie van sexting blijkt dat ontvangen vaker voorkomt dan versturen [3, 9]. Het probleem van sexting is dus vooral het (exponentieel) verspreiden ervan. Bovendien is het maken, in bezit hebben of versturen van seksueel beeldmateriaal van minderjarigen voor zowel de maker als de geproteteerde strafbaar. Echter het Landelijk Expertisecentrum Kinderporno adviseert nu wel om het met wederzijdse toestemming uitwisselen van seksueel beeldmateriaal niet te vervolgen [16].

Experimenteren met seksualiteit hoort erbij in deze levensfase, ook op internet. Het is dus belangrijk jongeren weerbaar te maken, zodat zij hierin verstandige

keuzes kunnen maken. Dit kunnen JGZ-professionals doen door online seks met jongeren te bespreken en te informeren naar hun ervaringen. Wanneer de jongere aangeeft naar seksueel expliciete beelden te kijken, kan de JGZ-professional een kritische blik bij de jongere stimuleren. Bij ervaringen met seksueel getinte vragen of verzoeken dient de JGZ-professional na te gaan of er sprake is van druk of dwang. Dit geldt ook voor ervaringen met sexting en hierbij is ook van belang om na te gaan of de beelden verspreid zijn. Jongeren moeten zich vooral bewust zijn van de gevolgen van het verspreiden van seksueel beeldmateriaal, voor henzelf, maar ook voor anderen. Bij het contactmoment in groep 7 kan de JGZ-professional de ouders wijzen op het belang van media-opvoeding en hen hierin ondersteunen. Meisjes, jongeren op het vmbo, jongeren die een minder goede band met de ouders hebben en/of minder lekker in hun vel zitten en jongeren die online minder remmingen hebben en/of minder zelfcontrole hebben in het algemeen, verdienen extra aandacht.

Beperkingen van dit onderzoek

Het onderzoek Jeugd & Cybersafety kent enkele beperkingen. Ten eerste biedt internet naast risico's ook kansen, bijvoorbeeld op het vinden van informatie of het uitwisselen van ervaringen met lotgenoten. Deze kansen zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Ten tweede is de indeling van risico's op basis van de rol in het communicatieproces wellicht minder geschikt als het gaat om seksualiteit. Een jongere is zelden passief ontvanger, maar zoekt ook zelf seksueel expliciet materiaal op en reageert ook op gedrag van anderen. Ten slotte is de invloed van sociaal wenselijkheid op de resultaten niet uit te sluiten. Het hoge percentage jongeren dat zegt dat ze seksueel expliciete beelden toevallig tegenkomen valt hier wellicht aan toe te schrijven, vanuit een taboe op het actief zoeken naar deze beelden.

Dankwoord

Dit artikel is mogelijk gemaakt door financiering vanuit RAAK PRO.

Literatuur

1. CBS. ICT gebruik van personen naar persoonskenmerken. Den Haag: CBS; 2014.
2. Graaf H de, Kruijer H, Acker J van Meijer S. Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012. Delft: Eburon; 2012.
3. Livingstone S, Haddon L, Görzig A, Ólafsson K. Risks and safety on the internet: the perspective of European children. London: EU Kids Online Network; 2011.
4. Sonck N, Haan J de. Kinderen en internetrisico's. Den Haag: SCP; 2011.
5. Jones LM, Mitchell KM, Finkelhor DF. Trends in online youth internet victimization: findings from three youth internet safety surveys 2000–2010. *J Adoles Health*. 2012;50:179–86.
6. Peter J, Valkenburg PM. The use of sexually explicit internet material and its antecedents: a longitudinal comparison of adolescents and adults. *Arch Sex Behav*. 2011;40:1015–25.
7. Mitchell KJ, Finkelhor D, Jones LM, Wolak J. Prevalence and characteristics of youth sexting: a national study. *Pediatrics*. 2011;129:13–20.
8. Baumgartner SE, Sumter SR, Peter J, Valkenburg P, Livingstone S. Does country context matter? Investigating the predictors of teen sexting in Europe. *Computer Human Behav*. 2014;34:157–64.
9. Klettke B, Halford DJ, Mellor DJ. Sexting prevalence and correlates: a systematic literature review. *Clin Psychol Rev*. 2014;34:44–53.
10. Lee M, Crofts T. Gender, pressure, coercion and pleasure: untangling motivations for sexting between young people. *Br J Crim*. 2015;55:454–73.
11. Kerstens J, Stol WPH. Jeugd en Cybersafety. Online slachtoffer- en daderschap onder Nederlandse jongeren. Den Haag: Boom Lemma uitgeverij; 2012.
12. Walle R van de, Graaf H de. Vragenlijst cyberseksualiteit: Pretest van een deel van een vragenlijst. Utrecht: Rutgers Nisso Groep; 2010.
13. Braun-Courville DK, Rojas M. Exposure to sexually explicit web sites and adolescent sexual attitudes and behaviors. *J Adol Health* 2009;2:156–62.
14. Klaassen MJE, Peter J. Gender (in)equality in internet pornography: a content analysis of popular pornographic internet videos. *J Sex Res*, Advance online publication 2015. doi:10.1080/00224499.2014.976781.
15. Peter J, Valkenburg PM. Processes underlying the effects of adolescents' use of sexually explicit Internet material: the role of perceived realism. *Comm Res* 2010;37:375–99.
16. Landelijk Expertisecentrum Kinderporno en Kinderseksuïerisme. 2013. Pubers in Beeld: Omã beleid bij door jongeren geproduceerde seksuele afbeeldingen van minderjarigen. Verkregen op <https://www.om.nl/onderwerpen/kinderporno/@25193/pubers-beeld/>. geraadpleegd 3. April 2015.

H. de Graaf, senior onderzoeker

J. Kerstens, senior onderzoeker